

SPOTKANIA NAUKOWE

Muzeum torfu w Tomsku

Lydia I. Inisheva¹ i Lech W. Szajdak²

¹Laboratorium Agroekologii, Państwowy Pedagogiczny Uniwersytet Tomsk, Rosja;
e-mail: inisheva@mail.ru

²Institut Środowiska Rolniczego i Leśnego Polskiej Akademii Nauk, Poznań, Polska;
e-mail: szajlech@man.poznan.pl

Nizina Zachodniosyberyjska charakteryzuje się silnym zatorfieniem. Torfowiska na tym terenie zlokalizowane są w lasostepie, tajdze i tundrze. Na Syberii skupionych jest około 34% światowych zapasów torfu. W przeszłości ten region, jako otoczony wodami czyniącymi go całkowicie niedostępnym, nazywano torfowo błotnym krajem. Z lotu ptaka na tym obszarze zauważane są, w formie przypominającej „koronkę”, rdzawo-żółte torfowiska postrzępione jeziorami. Krajobraz urozmaicają ciemnozielone wstęgi drzew, występujące na brzegach rzek. Jeszcze na starych mapach C.U. Remezowa, pochodzących z końca XVII w., centralną część Niziny Zachodniosyberyjskiej miejsce obecnie występującego Vasiugańskiego torfowiska wypełniało jezioro.

W przeszłości teren Niziny Zachodniosyberyjskiej był obiektem wielu badań naukowych. W okresie 1925-1930 w obrębie zachodniej Syberii pracowała ekspedycja Państwowego Instytutu Łąkarskiego pod kierownictwem A.J. Bronzowa. Rezultaty ich prac zawierały informacje o stratygrafii, geologii i roślinności Vasiugańskiego torfowiska. Ponadto w tym okresie R.S. Ilin (1930) szczegółowo scharakteryzował typy torfów występujące na torfowiskach Narymskiego kraju.

W początkach lat 30. XX wieku Centralna Doświadczalna Torfowa Stacja skierowała w rejon Barabińskiej Niziny ekspedycję naukową pod kierunkiem M.I. Nojsztadta (1932-36) oraz A.A. Genkela i L.I. Krasowskiego (1937). Dane o roślinności, ocena zapasów torfu i powierzchnie zajęte przez torfowiska Barabińskiej Niziny stanowiły rezultat ich prac. Jednocześnie zapoczątkowano badania ekspedycyjne zatorfionych obszarów występujących w północno-zachodniej części Niziny Zachodniosyberyjskiej. Natomiast pierwszy wykaz profili stratygraficznych, wzbogacony o właściwości fizykochemiczne poszczególnych warstw torfów centralnej i zachodniej części Syberii został sporządzony przez J.V. Erkawoju w 1957 roku oraz uzupełniony rozpoznaniem roślinności tych terenów przez S.N. Tiuremnowa (1956-1957).

W badaniach torfowisk zachodniej Syberii uczestniczyli uczeni rosyjscy, reprezentujący wyższe uczelnie oraz instytuty naukowo-badawcze z europejskiej oraz syberyjskiej części Rosji. Jednak odkrycie w latach 60. XX w. na terenie zachodniej Syberii bogatych złóż ropy naftowej oraz

gazu wywołało nową falę wielokierunkowych, intensywnych badań tych zatorfionych terenów. Były one nakierowane na analizę właściwości hydrogeologicznych torfowisk zachodniej Syberii oraz ocenę inżynierijno-geologicznych cech torfu. Badania te były prowadzone pod kierunkiem K.E. Ivanowa z Państwowego Uniwersytetu Hydrologicznego w Sankt Petersburgu. Szeroki zakres prowadzonych przez nich prac w złożach torfowych obejmował badania typologiczne i hydrologiczne, ocenę reżimu mikroklimatycznego oraz problematykę odwodnieniową. Inna tematyka badawcza dotyczyła rolniczego wykorzystania torfowisk zachodniej Syberii. W tych wielokierunkowych badaniach wielokrotnie uczestniczyli również pracownicy Instytutu Geografii Rosyjskiej Akademii Nauk.

Od połowy lat 60. znaczący wkład w rozwój badań naukowych nad przyrodniczymi podstawami Niziny Zachodniosyberyjskiej wniosły Instytuty i Zakłady Naukowe Moskiewskiego Państwowego Uniwersytetu im. Łomonosowa. Zakres ich badań koncentrował się nad następującymi zagadnieniami:

- przyrodnicze zasoby Zachodniej Syberii i ich rolnicze wykorzystanie
- ocena przyrodniczych uwarunkowań Zachodniej Syberii, prognoza ich zmian, ochrona i restytucja.

Tym właśnie wielokierunkowym oraz kompleksowym badaniom torfowisk zachodniej Syberii, a także uzyskanym rezultatom została poświęcona ekspozycja w pierwszym za Uralem muzeum torfu, zorganizowana przez Państwowy Pedagogiczny Uniwersytet w Tomsku (fot. 1-3). Organizatorzy muzeum wyrażają głęboką wdzięczność Natalii A. Bieriezynie z Państwowego Moskiewskiego Uniwersytetu im. Łomonosowa, Lidii K. Malik z Instytutu Geografii Rosyjskiej Akademii Nauk oraz Ludmile S. Michatwiewej z Federalnego Wydziału Naturalnych Zasobów z Nowosybirsk za pomoc w zebraniu oraz udostępnienie materiałów o historii badań nad torfowiskami Syberii. Ponadto, szereg instytucji naukowych włączyło się w proces organizacji tego muzeum, takich jak: Tomski Politechniczny Uniwersytet, Laboratorium Agroekologii Tomskiego Pedagogicznego Uniwersytetu, Balneologiczny i Fizjologiczny Instytut Naukowo-Badawczy w Tomsku oraz Instytut Biologii i Biofizyki Państwowego Uniwersytetu w Tomsku.

Zwiedzający mogą zapoznać się z bogatą florą i fauną torfowisk (fot. 4-5) oraz historią badań nad torfowiskami zachodniej Syberii. Ponadto ważnym aspektem muzeum stanowi ekspozycja poświęcona badaczom - torfoznawcom Zachodniej Syberii. Z tym aspektem muzeum jest związany dział poświęcony jubileuszom: 85-lecia Stanisława I. Smolianinowa oraz 105-lecia Siergieja N. Tiuremnowa którzy aktywnie uczestniczyli w badaniach torfowisk Zachodniej Syberii.

Ważny element muzeum stanowi literatura naukowa dotycząca torfu i torfowisk, prezentująca zarówno rosyjskie oraz zagraniczne pozycje książkowe, monografie oraz

Fot. 1. Po lewej – fotografia torfowiska, na posterach lokalizacja torfowisk na Syberii oraz zakres prac naukowych ekspedycji na syberyjskich torfowiskach, w gablotach – fotografie członków syberyjskich ekspedycji

Fot. 2. Cel oraz rezultaty ekspedycji na torfowiskach Syberii

Fot. 3. Fotografie torfoznawców, w gablocie rosyjskie i zagraniczne książki (w tym i polskie) o tematyce torfoznawczej

Fot. 4. W gablocie – roślinność torfowisk

Fot. 5. Zielnik mchów sfagnowych

wykaz publikacji poświęcony problematyce torfów i torfowisk (fot. 6). Ponadto, obok mapy torfowisk zachodniej Syberii znajdują się liczne fotografie torfoznawców, którzy wnieśli znaczący wkład w rozwój badań torfoznawczych zachodniej Syberii. W muzeum prezentowane są także wyroby z torfów: brykiety, granulaty, produkty wykorzystywane w balneologii, nawozy organiczne przygotowane na bazie torfów, a stosowane w rolnictwie, warzywnictwie oraz kwaciarstwie (fot. 7). Szczególną uwagę zwraca nowoczesna, bardzo wysoka jakość techniczna prezentowanych eksponatów oraz ich właściwy dobór podnoszący rangę ekspozycji (fot. 8-9)

Fot. 7. Produkty otrzymywane z torfu, a wykorzystywane w balneologii, rolnictwie, warzywnictwie i kwaciarstwie.

Fot. 6. Poster nt. Vasiugańskiego torfowiska – największego torfowiska świata

Otwarcie muzeum miało miejsce 13 września 2010 roku z udziałem zastępcy gubernatora Tomka V.I. Zinczenki, naczelnika Departamentu Zasobów Naturalnych oraz Ochrony Środowiska Rejonu Tomka A.M. Adam oraz gości z Polski, Ukrainy, Białorusi i miast Rosji: Moskwy, Jekaterynburga, Tiumeni, Tweru, Nowosybirsk, Barnauła, Krasnojarska, Gorno-Altajska i Penzy. Przewodniczką pierwszej wycieczki po muzeum torfu w Tomsku była E.V. Poronina, która w okresie bezpośrednio poprzedzającym otwarcie muzeum obroniła pracę doktorską pt. „Torfowiska Rejonu Tomskiego”.

Muzeum torfu w Tomsku stanowi znaczący i ważny wkład w edukację studentów, młodych pracowników naukowych oraz innych osób zainteresowanych problematyką gleb organicznych na tle uwarunkowań przyrodniczych. Ponadto, co jest niezmiernie istotne, ekspozycja muzeum torfu w Tomsku prezentuje ciągłość badań naukowych nad torfami oraz torfowiskami zachodniej Syberii.

Fot. 8. Gabloty w centrum – szczegóły z rosyjskich szkół nt. „Torf i biosfera” organizowanych przez Państwowy Pedagogiczny Uniwersytet w Tomsku

Fot. 9. W naczyniach szklanych – typy i gatunki torfów, na półce: atlas torfowisk Związku Radzieckiego, albumy pt. „Torfowiska zachodniej Syberii oraz Torfowiska Altaju” autorstwa L.I. Inishevej, a także egzemplarze czasopisma „Torf i biznes”